Олена Леонтіївна Позднякова
ORCID ID: 0000-0002-4151-437X
кандидат педагогічних наук, доцент,
професор кафедри спеціальної педагогіки та спеціальної психології,
перший проректор,
Хортицька національна академія,
м. Запоріжжя, Україна
nmv.hna@gmail.com

ІНТЕРПРЕТАЦІЯ КОНЦЕПТУ «ВИХОВНА СИСТЕМА» У ПЕДАГОГІЧНІЙ НАУЦІ

У статті розкрито суть одного із основних понять педагогічної науки – «виховна система». Для глибшого розуміння цього явища було розглянуто підходи науковців до тлумачення поняття «система»; здійснено аналіз підходів науковців до визначення суті концепту «виховна система». В процесі аналізу було встановлено, що найчастіше «виховна система» трактується як певна сукупність взаємопов'язаних компонентів; у визначеннях поняття «виховна система» виділяються загальні і конкретні властивості виховної системи, її функції: забезпечує реалізацію цілей, сприяє всебічному гармонійному розвитку особистості, створює простір для самореалізації особистості та її життєздійснення тощо. У нашому дослідженні поняття «виховна система» розглядається як упорядкована сукупність компонентів, злагожене функціонування яких забезпечує розвиток та самореалізацію учасників педагогічного процесу. В процесі наукового пошуку було сформульовано концепт «виховна система освітньо-реабілітаційного закладу», під яким ми розуміємо упорядковану сукупність компонентів, гармонійне функціонування яких забезпечує розвиток та самореалізацію всіх учасників виховного процесу освітньо-реабілітаційного закладу. Отримані висновки дозволять виявити ключові методологічні моменти проектування процесу розвитку виховної системи освітньо-реабілітаційного закладу.

Ключові слова: система, виховна система, освітньо-реабілітаційний заклад, вихований процес, виховання.

Вступ. Сучасний стан і тенденції розвитку системи спеціальної освіти України вимагають від фахівців нагального вирішення ряду актуальних проблем, у тому числі й проблеми ефективного виховання дітей з особливими освітніми потребами в умовах освітньо-реабілітаційного закладу. Виконання положень Декларації прав дитини, Конвенції ООН про права дитини, Стандартних правил ООН щодо зрівняння можливостей людей з інвалідністю, Декларації Саламанки вимагає подолання певного розриву між роботою спеціальних закладів освіти та сучасним соціокультурним життям, яке стрімко розвивається в умовах викликів XXI століття: глобалізації, інформатизації, розвитку нових технологій, зростання динаміки суспільних процесів тощо. Однією з першорядних умов успішного виховання сучасного громадянина України виступає організація та здійснення виховного процесу на основі системного

підходу, який може бути успішно реалізований через створення сучасної виховної системи.

Підвищений інтерес до вивчення феномена «виховної системи освітньо-реабілітаційного закладу» на сьогоднішній день обумовлено низкою факторів та обставин, серед яких визначено наступні: виховання може бути ефективним та продуктивним лише за умови організованої системної роботи, яка передбачає реалізацію цілого комплексу виховних завдань; тільки системний підхід до організації процесу виховання дозволить продуктивно вирішити значну кількість проблем у сфері спеціальної освіти.

Прикладному вирішенню цієї проблеми передує її теоретичне осмислення. Розвиток понятійно-категоріального апарату є актуальною проблемою будь-якої галузі знань. Відповідно до цього, розробка основних категорій, серед яких «виховна система», «виховна система освітньо-реабілітаційного

закладу» займає важливе місце в сучасній педагогіці та спеціальній освіті. Сьогодні у науковій літературі існує значна кількість визначень концепту «виховна система», через що вона потребує уточнення в процесі теоретичного аналізу. Для того щоб зрозуміти походження цього явища, необхідним є виявлення його сутності, основних властивостей тощо.

Проблема становлення та розвитку виховних систем розкриваються у працях О. Гречаник, О. Макарової, В. Ягоднікової, В. Ковальчук, О. Лучанінової.

Згідно даних О. Гречаник (2014), яка здійснює аналіз психолого-педагогічної літератури з проблеми управління закладом освіти, основна заслуга у створенні теорії виховних систем належить В. Караковському, Л. Новиковій, Н. Селівановій, Є. Степанову. У дослідженнях цих науковців встановлено сутність, структуру, функції, закономірності управління та розвитку виховних систем закладів освіти (Виховні системи навчальних закладів, 2014, с. 4–5).

О. Макарова (2014) розглядає виховну систему в контексті вирішення проблеми педагогічної системи професійного виховання студентів медичних закладів вищої освіти. За результатами аналізу підходів науковців (Н. Селіванової, Ф. Корольова, В. Березіної, Л. Новикової, Л. Седова, Н. Толстолуцьких, Ю. Ленюва, Г. Коджаспірової) до розуміння поняття «виховна система» О. Макарова робить низку висновків: по-перше, в основному дане поняття розглядається як сукупність компонентів-блоків, елементів, а також виділяються деякі властивості системи, її функції; по-друге, дане поняття розглядається не тільки в структурному (компонентному) вигляді, а й виділяються різні аспекти (соціальний, педагогічний, управлінський та ін.); по-третє не має стійкого чіткого визначення, воно уточнюється, вдосконалюється, але в той же час не виявлена його сутнісна характеристика, складно визначити місце і роль виховної системи в системі освіти в цілому, її взаємодія з іншими системними утвореннями навчального закладу, вплив виховної системи на різні процеси та ін. (О. Макарова, 2014, с. 130).

Доповнюючи дані О. Гречаник та О. Макарової науковець В. Ягоднікова (2016) у дисертації «Теорія і практика формування інноваційної спрямованості виховного процесу загальноосвітньої школи» вказує, що виховна система сьогодні є предметом значної кількості досліджень (Е. Барішніков, Е. Жарський, Л. Новикова, М. Попов, А. Сидоркін, В. Черкашенко та ін.). На підставі здійсненого аналізу досліджень автор стверджує, що у визначеннях акцентується увага на цілісності, соціальній і психолого-педагогічній природі даного явища, на його здатності до розвитку, підкреслюється значущість організаційно-процесуальної сторони виховної дії (В. Ягоднікова, 2016, с. 90).

В. Ковальчук (2016) у дослідженні «Теоретичні та методичні основи професійної підготовки майбутніх учителів до роботи в умовах варіативності освітньо-виховних систем» розвиваючи погляди учених щодо теорії виховних систем, визначає систему навчального закладу не як виховну систему, а більш ширше, враховуючи цілісність педагогічного процесу, особливості взаємодії суб'єктів, їх діяльність, спрямовану на вирішення основних навчально-виховних завдань, досягнення основної мети – всебічного й гармонійного розвитку особистості (В. Ковальчук, 2016, с. 72).

Погоджується із О. Гречаник О. Лучанінова (2017). Вона зазначає, що проблема становлення виховної системи була розглянута у наукових працях дослідників: Л. Белова (соціологічний аспект створення виховної системи закладів вищої освіти), В. Демчук (виховна система вищого навчального закладу в контексті Болонського процесу), Л. Новикова (виховна система школи); Ю. Кудрявцев, О. Макарова (основні принципи та закономірності функціонування і розвитку виховних систем вищого навчального закладу); А. Архангельська (виховна система недержавного вишу); Ю. Ленюв (виховна система вищого навчального військового закладу), Н. Селіванова (сучасні виховні системи школи); Г. Пономарьова (система виховної роботи у вищому закладі); О. Пономарьов (виховна система закладів вищої освіти як компонент освітньо-виховного середовища університету); Т. Бугаєва,

Н. Гафурова (виховний процес у закладі вищої освіти як виховна система) (О. Лучанінова, 2017, с. 7).

Таким чином, незважаючи на значну кількість напрямів досліджень проблеми виховних систем, бачимо, що в контексті освітньо-реабілітаційного закладу поняття «виховна система» буде розглянута вперше. Це дозволить у майбутньому вирішити проблему проектування процесу розвитку виховної системи освітньо-реабілітаційного закладу.

Мета статті полягає у розкритті суті концепту «виховна система освітньо-реабілітаційного закладу».

Методи дослідження: в статті, щодо розкриття суті концепту «виховна система освітньо-реабілітаційного закладу», використано такі методи: індукція, дедукція, порівняння, узагальнення.

Виклад основного матеріалу дослідження. Досліджуючи феномен «виховна система освітньо-реабілітаційного закладу», вважаємо необхідним приділити увагу поняттю «система». Уточнення цього поняття з методологічної точки зору важливе, оскільки це дасть можливість більш чіткого розуміння того явища, яке виступає предметом нашого дослідження.

Системою, як вважає В. Садовський, називається упорядкована кількість елементів, які взаємопов'язані між собою та утворюють певну цілісну єдність (В. Садовський, 1974).

У філософському словнику В. Шинкарук (2002) система розглядається як сукупність визначених елементів, між якими існує закономірний зв'язок чи взаємодія (Філософський енциклопедичний словник, 2002, с. 583).

Звернемося до філософського словника В. Андрущенко (2005), де система визначається як категорія, що позначає об'єкт, організований як цілісність, де енергія зв'язків між елементами системи перевищує енергію їхніх зв'язків з елементами інших систем і задає онтологічне ядро системного підходу (В. Андрущенко, 2005).

Г. Пономарьова (2014), вказує на те, що система – це цілісний комплекс взаємопов'язаних елементів, який становить особливу єдність, певний взаємозв'язок із середовищем; виступає елементом системи

більш високого порядку, і, нерідко, окремі елементи самі можуть бути підсистемами загальної системи (Г. Пономарьова, 2014, с. 46). Головними рисами поняття «система» виступають: цілісність, єдність елементів, комплексність, упорядкованість розташування та взаємопов'язаність її складових частин (Г. Пономарьова, 2014, с. 50).

К. Іващенко (2011) (К. Іващенко, 2011, с. 53–61) зазначає, що найбільш розповсюдженим є визначення понять «система» Л. Берталанфі (1969): система – це комплекс взаємодіючих компонентів (Берталанфі Л., 1969, с. 29).

Отже, у науковій літературі поняття «система» визначається науковцями як: об'єкт, певна єдність, динамічне утворення що складається із взаємозалежних частин (В. Андрущенко, Г. Пономарьова); сукупність взаємодіючих елементів (В. Садовський, В. Шинкарук, Л. Берталанфі). У своїх припущеннях ми погоджуємося з тлумаченням В. Андрущенко (2005), Г. Пономарьової (2014), які зазначають, що система – це цілісний комплекс взаємопов'язаних елементів, об'єкт, що становить особливу єдність, певний взаємозв'язок із середовищем; виступає елементом системи більш високого порядку, окремі елементи самі можуть бути підсистемами щодо загальної системи (В. Андрущенко, 2005; Г. Пономарьова, 2014, с. 46).

Розглянуті вище тлумачення категорії «система» дають підстави перейти до розгляду та уточнення наступного поняття – «виховна система». Огляд поняття дозволить розкрити суть концепту «виховна система освітньо-реабілітаційного закладу», яке є предметом нашого дослідження. Розглянемо визначення цього поняття у певному порядку, який відповідає введенню його у педагогічну науку.

Поняття «виховна система» вперше було введено у педагогічний науковий обіг академіком Л. Новіковою (1987; 2009). Дослідниця проаналізувала поняття «педагогічна система» та «виховна система» і визначила, що остання є органічною складовою педагогічної системи освітньої установи, цілісним соціальним організмом, який включає цілі щодо створення спільної

діяльності вихователів (Л. Новикова, 1987, с. 79–82; Л. Новикова, 2009, с. 29).

В. Караковський (1996) формулює поняття «виховна система» з точки зору реалізації управлінського механізму. Він визначає, що виховна система – це не тільки стан, але і управлінський процес, який складається з педагогічного керівництва, самоврядування, саморегуляції і підпорядковується певним періодам розвитку: становлення системи, визначення структури і змісту діяльності, функціонування в оптимальному режимі, оновлення та перебудови (В. Караковский и др., 1996).

Н. Селіванова (1998) розглядає виховну систему як комплекс взаємопов'язаних ідей, для реалізації яких вона створюється: цілей, які виражаються у вихідній концепції; діяльності, яка забезпечує її реалізацію; суб'єктів діяльності тощо (Гуманистические воспитательные системы, 1998, с. 3).

Подібну думку висловлює В. Березін (2002), який вважає, що виховною системою є комплекс взаємопов'язаних компонентів: цілі; діяльність, яка забезпечує їх реалізацію; суб'єкти діяльності, які її здійснюють; відносини, що інтегрують суб'єктів у певне середовище системи; внутрішнє управління, яке сприяє інтеграції всіх компонентів системи у певну єдність (Воспитать человека, 2002, с. 174).

Г. Сорока (2002) інтерпретує поняття «виховна система» з точки зору сукупності компонентів, які сприяють розвитку особистості й складаються з певних здатностей. До таких компонентів він відносить наступні:

- здатність діагностувати розвиток особистості, дитячого і педагогічного колективів;

- здатність висувати й обґрунтувати мету виховної роботи;

- здатність організовувати життєдіяльність співтовариства дітей і дорослих;

- здатність інтегрувати зусилля суб'єктів виховного процесу, робити їх більш ефективними;

- здатність створювати в освітньому закладі та за його межами розвивальне середовище, морально сприятливе та емоційно насичене;

- здатність здійснювати науково обґрунтований аналіз сформованості соціально-педагогічної ситуації, отриманих результатів виховної діяльності тощо (Г. Сорока, 2002, с. 19).

Ю. Мануйлов (2003) визначає виховну систему як сукупність зв'язків суб'єктів і об'єктів із середовищем, що забезпечують позитивний розвиток особистості (Ю. Мануйлов, 2003).

У Великому тлумачному словнику сучасної української мови поняття «виховна система» трактується як: 1) сукупність яких-небудь елементів, одиниць, частин, які об'єднуються за спільною ознакою, призначенням; 2) будова, структура, що становить єдність закономірно розташованих та функціонуючих частин (Великий тлумачний словник, 2004, с. 1126).

Т. Шамова (2005) зазначає, що виховна система – це складна педагогічна система, яка має соціальний і психологічний характер (Т. Шамова, 2005).

І. Погоріла (2005) вважає, що виховною системою є комплекс взаємопов'язаних та взаємозумовлених компонентів (виховна мета, цілі, завдання, суб'єкти, діяльність і спілкування, відносини, життєвий простір), що становить цілісну соціально-педагогічну структуру і забезпечує у процесі свого функціонування та розвитку реалізацію і самореалізацію особистості, її життєздійснення (І. Погоріла, 2005);

Подібне визначення надають Г. Коджаспірова (2005), А. Коджаспіров (2005). За Г. Коджаспірової (2005), А. Коджаспіровим (2005) виховною системою є сукупність взаємопов'язаних компонентів (виховні цілі, люди, які їх реалізують, їх діяльність і спілкування, відносини, життєвий простір), яка складає цілісну соціально-педагогічну структуру школи та виступає потужним й постійно діючим фактором виховання (Г. Коджаспірова, А. Коджаспіров, 2005).

Основним призначенням виховної системи, за думкою Л. Белової (2005), є педагогічне забезпечення всебічного гармонійного розвитку особистості, яку вона розглядає як упорядковану цілісну сукупність компонентів, взаємодія й інтеграція яких визначає здатність навчального закладу

цілеспрямовано й ефективно розвивати особистість (Л. Белова, 2005).

У словнику-довіднику з професійної педагогіки виховна система розглядається як комплекс виховних цілей, спільність людей, діяльність яких спрямована на реалізацію цілей, мережа відносин, які склалися між учасниками цієї діяльності, а також частина оточуючого середовища, яка освоєна для реалізації прийнятих цілей (Словник-довідник з професійної педагогіки, 2006, с. 35).

І. Єрмаков (2006) вважає, що виховною системою є упорядкована цілісна система компонентів, взаємодія й інтеграція яких сприяє цілеспрямованому та ефективному розвитку учнів закладу освіти (І. Єрмаков, 2006).

З точки зору організації життєдіяльності дитячого колективу розглядає поняття «виховна система» С. Пальчевський (2008). Він визначає його як спосіб організації життєдіяльності та виховання членів класного співтовариства, цілісною й упорядкованою сукупністю компонентів, які взаємодіють та сприяють розвитку особистості та колективу (С. Пальчевський, 2008).

Згідно Ю. Ленюва (2009) виховною системою є складне, специфічне багатосередовищне, багатомірне, багатофункціональне, соціальне і цілісне утворення, у межах якого відбувається інтегрування багатьох компонентів і елементів, узгоджене функціонування яких дозволяє моделювати (проекувати) різні системні утворення (система виховання, виховний процес), створювати умови щодо ефективного формування і розвитку особистості (Ю. Ленев, 2009).

Відповідно до думки Л. Макарової та О. Молоканової (2009) виховна система є основною умовою ефективного соціального виховання особистості, яке органічно пов'язане з навчанням, освітою, психологічною підготовкою особистості, самоосвітою та допускає використання всього наявного арсеналу педагогічних засобів і можливостей у цілях морального, соціального становлення та розвитку особистості (Л. Макарова, Е. Молоканова, 2009).

Сучасна енциклопедія розглядає виховну систему як сукупність таких взаємопов'язаних компонентів, як виховні цілі,

люди, які їх реалізують у процесі цілеспрямованої діяльності; відносини, які виникають між її учасниками, освоєне середовище та управління діяльністю з забезпечення життєздатності виховної системи (Е. Рапацевич, 2010, с. 79).

Як педагогічну концепцію розглядають виховну систему М. Фіцула (2010), С. Авдєєва (2012) та характеризують її як відкриту, здатну до саморегуляції, постійного розвитку, зі складною структурою і компонентами, скріплених системними зв'язками, що охоплює весь педагогічний процес, інтегруючи навчальні заняття, позаурочне життя дітей, різноманітну діяльність і спілкування, вплив соціального, предметно-естетичного середовища як інтеграцію педагогічних впливів (М. Фіцула, 2010; С. Авдєєва, 2012, с. 22).

В контексті нашого дослідження особливої уваги заслуговує визначення концепту «виховна система» В. Нечипоренко (2013), яка розглядає його в ракурсі вирішення проблеми системного розвитку навчально-реабілітаційного центру. Вона вважає, що виховною системою є упорядкована сукупність компонентів, взаємодія й інтеграція яких обумовлює здатність закладу цілеспрямовано й ефективно сприяти розвитку особистості дитини (В. Нечипоренко, 2013, с. 110).

О. Лучанінова (2017) характеризує виховну систему як впорядковану організацію комплексу взаємопов'язаних компонентів (мета, завдання, суб'єкти, освітня, духовно-культурна діяльність), сукупність підсистем (освітньо-виховний простір, організаційно-методична система з виховної роботи тощо), діяльність яких спрямована на створення умов для формування, розвитку, самореалізації її суб'єктів за допомогою певних форм, методів, виховних технологій. Це динамічне утворення, яке виникає у процесі інтеграції основних компонентів виховання і сприяє духовно-культурному розвитку і самореалізації всіх учасників (О. Лучанінова, 2017).

Таким чином, концепт «виховна система» є складним і багатомірним. В процесі його розгляду можна зробити кілька узагальнень:

1) найчастіше «виховна система» трактується науковцями (В. Березіною, І. Єрмаковим, Г. Коджаспировою, А. Коджаспировим, В. Караковським, Ю. Ленювим,

О. Лучаніною, Ю. Мануйловим, В. Нечипоренко, Л. Новіковою, І. Погорілою, Н. Селівановою) як певна сукупність взаємопов'язаних компонентів;

2) у визначеннях поняття «виховна система» виділяються загальні і конкретні властивості виховної системи, її функції (забезпечує реалізацію цілей, сприяє всебічному гармонійному розвитку особистості, створює простір для самореалізації особистості та її життєздійснення тощо) (Ю. Лєнев, Е. Рапацевич, О. Лучанінова);

3) в контексті нашого дослідження поняття «виховна система» ми будемо розглядати з теоретичних позицій В. Нечипоренко, яка розглядає її як упорядковану сукупність компонентів, злагоджене функціонування яких забезпечує розвиток та самореалізацію всіх учасників педагогічного процесу.

Визначення поняття «виховна система освітньо-реабілітаційного закладу», яке є предметом нашого дослідження, сформулюємо з урахуванням чинників:

1) визначення суті понять «система», «виховна система»; 2) специфіка функціонування виховної системи в умовах освітньо-реабілітаційних закладів. Отже, під концептом «виховна система освітньо-реабілітаційного закладу» ми будемо розуміти упорядковану сукупність компонентів, гармонійне функціонування яких забезпечує розвиток та самореалізацію всіх учасників виховного процесу освітньо-реабілітаційного закладу.

Висновки. В процесі розкриття суті концепту «виховна система освітньо-реабілітаційного закладу» було з'ясовано:

1) поняття «система» розглядається науковцями як: об'єкт, певна єдність,

динамічне утворення що складається із взаємозалежних частин; сукупність взаємодіючих елементів;

2) поняття «виховна система» розглядається з теоретичних позицій В. Нечипоренко, яка розглядає її як упорядковану сукупність компонентів, злагоджене функціонування яких забезпечує розвиток та самореалізацію всіх учасників педагогічного процесу;

3) концепт «виховна система освітньо-реабілітаційного закладу» розуміємо як упорядковану сукупність компонентів, гармонійне функціонування яких забезпечує розвиток та самореалізацію всіх учасників виховного процесу освітньо-реабілітаційного закладу.

Відповідно до отриманих висновків **перспективами подальшого наукового пошуку є:**

1. Проектування процесу розвитку виховної системи освітньо-реабілітаційного закладу: визначення мети, завдань, визначення шляхів, умов, етапів розвитку, аналіз якісних змін і процесу корекції цього процесу.

2. Моделювання виховного простору як важливого механізму функціонування виховної системи освітньо-реабілітаційного закладу.

3. Технологізація функціонування виховної системи освітньо-реабілітаційного закладу, які передбачає дотримання загальних принципів виховання: цілеспрямованість, системність, цілісність, скоординованість.

4. Постійне удосконалення процесу функціонування та управління окремих компонентів виховної системи освітньо-реабілітаційного закладу.

Література

- Авдєєва С. В. Виховна система школи творчого зростання особистості. *Виховна робота в школі*. 2012. № 8. С. 20–34.
- Андрущенко В. П., Андрущенко Т. В., Антонечко В. Г. та ін. Філософський словник соціальних термінів. Харків : Р.І.Ф., 2005. 670 с.
- Берталанфи Л. Общая теория систем – критический обзор. *Исследования по общей теории систем*. Москва : Прогресс, 1969. С. 23–82.
- Бєлова Л. О. Виховна система сучасного ВНЗ : соціологічні аспекти аналізу : дис. ... д-ра соціолог. наук : 22.00.04. Харків : Харківський гуманітарний університет «Народна українська академія», 2005. 395 с.

- Великий тлумачний словник сучасної української мови / уклад. і голов. ред. В.Т. Бусел. Київ : Ірпінь : ВТФ «Перун», 2004. 1400 с.
- Виховні системи навчальних закладів : теорія та практика / укладач О. Є. Гречаник. Харків : Вид. група «Основа», 2014. 224 с.
- Воспитать человека / под ред. В. А. Березиной. Москва : Вентана-Граф, 2002. 384 с.
- Гуманистические воспитательные системы : вчера и сегодня / под ред. Н. Л. Селивановой. Москва : Пед. о-во России, 1998. 333 с.
- Єрмаков І. Г. Виховання життєтворчості : моделі виховних систем. Харків : Вид. група «Основа», 2006. 224 с.
- Іващенко К. В. Визначення сутності поняття «педагогічна система». *Теоретико-методологічні проблеми виховання дітей та учнівської молоді : зб. наук. праць*. Кам'янець-Подільський : Видавець ПП Зволейко Д. Г., 2011. Вип. 15. С. 53–61.
- Караковский В. А., Новикова Л. И., Селиванова Н. Л. Воспитание? Воспитание. Воспитание! Теория и практика школьных воспитательных систем. Москва : Новая школа, 1996. 160 с.
- Ковальчук В. А. Теоретичні та методичні основи професійної підготовки майбутніх учителів до роботи в умовах варіативності освітньо-виховних систем : дис. ... д-ра пед. наук : 13.00.04. Житомир : Житомирський держ. ун-т ім. І. Франка, 2016. 514 с.
- Коджаспирова Г. М., Коджаспиров А. Ю. Словарь по педагогике. Москва : ИКЦ «Мар Т»; Ростов н/Д : Издательский центр «Мар Т», 2005. 448 с.
- Ленев Ю. А. Воспитательная система высшего военного учебного заведения : монография. Москва : ВУ МО РФ, 2009. 193 с.
- Лучанінова О. П. Виховна система вищого технічного навчального закладу : дисс. ... д-ра пед. наук : 13.00.07. Київ, 2017. 589 с.
- Макарова Л. Н., Молоканова Е. А. Количественный анализ эффективности развития воспитательной системы вуза. *Вестник ТГУ*. 2009. Т. 14, Вып. 3. С. 634–627.
- Макарова О. Ю. Педагогическая система профессионального воспитания студентов медицинских вузов : дис. ... д-ра пед. наук : 13.00.08. Казань : ФГБОУ ВПО «Казанский национальный исследовательский технологический университет», 2014. 514 с.
- Мануйлов Ю. С. Воспитание средой. Н. Новгород : НГПУ, 2003. 112 с.
- Нечипоренко В. В. Системний розвиток навчально-реабілітаційного центру як відкритої інноваційної соціально-освітньої інституції : монографія. Запоріжжя : Видавництво Хортицького національного навчально-реабілітаційного багатопрофільного центру, 2013. 512 с.
- Новикова Л. И. Воспитательная система : общая характеристика. *Воспитательная система учебного заведения как объект педагогического управления : в 2-х ч.* Рига : ЛГУ имени П. Стучки, 1987. Ч. 1. С. 7–11.
- Новикова Л. И. Педагогика воспитания : избр. пед. тр. Москва, 2009. 349 с.
- Пальчевський С. С. Педагогіка : навч. посіб. Київ : Каравела, 2008. 496 с.
- Погоріла І. Організаційно-педагогічні умови становлення виховних систем сучасних гімназій : дис. канд. пед. наук : 13.00.07. Київ : Ін-т пробл. виховання АПН України, 2005. 280 с.
- Пономарьова Г. Ф. Виховання майбутнього педагога : теорія і практика : монографія. Харків : Вид-во «Ранок», 2014. 405 с.
- Рапацевич Е. С. Педагогика. Современная энциклопедия / Е. С. Рапацевич; под общ ред. А. П. Атахова. Минск : Современная школа, 2010. 720 с.
- Садовський В. И. Основание общей теории систем. Москва : Наука, 1974. 279 с.
- Словник-довідник з професійної педагогіки / ред.-упоряд. А. В. Семенова. Одеса : Пальміра, 2006. 272 с.
- Сорока Г. Сучасні виховні системи та технології : навч.-метод. посібник для керівників шкіл, учителів, класних керівників, вихователів, слухачів ІПО. Харків : Веста : Вид.-во «Ранок», 2002. 128 с.
- Філософський енциклопедичний словник / За ред. В. І. Шинкарук. Київ : Арбіс, 2002. 751 с.
- Фіцула М. М. Педагогіка вищої школи : навч. посіб. Київ : Академвидав, 2010. 454 с.
- Шамова Т. И. Воспитательная система школы : сущность, содержание, управление. Москва : ЦГЛ, 2005. 200 с.

Ягоднікова В. В. Теорія і практика формування інноваційної спрямованості виховного процесу загальноосвітньої школи : дис. ... д-ра пед. наук : 13.00.07. Вінниця : Вінницький держ. пед. ун-т імені Михайла Коцюбинського, Південноукраїнський нац. пед. ун-т ім. К. Д. Ушинського, 2016. 525 с.

References

- Avdjejeva, S. V. (2012). Vychovna systema shkoly tvorchogho zrostantnja osobystosti [Educational system of the school of creative personality growth]. *Vychovna robota v shkoli*, 8, 20–34 (ukr).
- Andrushhenko, V. P. & Andrushhenko, T. V. & Antonechko, V. Gh. ta in. (2005). *Filosofskij slovnyk social'nykh terminiv* [Philosophical Dictionary of Social Terms]. Kharkiv: RIF (ukr).
- Bertalanfi, L. (1969). Obshhaja teorija sistem – kriticheskij obzor [General Systems Theory – A Critical Review]. *Issledovanija po obshhej teorii sistem*. Moscow : Progress, pp. 23–82 (rus).
- Bjelova, L. O. (2005). Vychovna systema suchasnogho VNZ : sociologhichni aspekty analizu [The educational system of the modern higher education institution: sociological aspects of analysis]. *Doctoral dissertation*. Kharkiv : Kharkivskij ghumanitarnyj universytet «Narodna ukrajinsjka akademija» (rus).
- Busel, V. T. (2004). Velykij tlumachnyj slovnyk suchasnoji ukrajinskoji movy [A great explanatory dictionary of modern Ukrainian]. Kyiv : Irpin : VTF «Perun» (ukr).
- Ghrechanyk, O. Je. (2014). Vychovni systemy navchal'nykh zakladiv : teorija ta praktyka [Educational systems of education: theory and practice]. Kharkiv : Vyd. hrupa «Osnova» (ukr).
- Berezina, V. A. (2002). Vospitat' cheloveka [Educate a person]. Moscow : Ventana-Graf. (rus).
- Selivanova, N. L. (1998). Gumanisticheskie vospitatel'nye systemy : vchera i segodnja [Humanistic educational systems: yesterday and today]. Moscow : Ped. o-vo Rossii (rus).
- Jermakov, I. Gh. (2006). Vychovannja zhyttjetvorchosti: modeli vychovnykh system [Educating life-giving : models of educational systems]. Kharkiv : Vyd. hrupa «Osnova» (ukr).
- Ivashhenko, K. V. (2011). Vyznachennja sutnosti ponjattja «pedagoghichna systema» [Educating life-giving: models of educational systems]. *Teoretyko-metodologhichni problemy vychovannja ditej ta uchnivskoji molodi : zb. nauk. pracj*. Kamianets-Podilskyi : Vydavecj PP Zvolejko D. Gh., 15, pp. 53–61 (ukr).
- Karakovskij, V. A., Novikova, L. I. & Selivanova, H. L. (1996). Vospitanie? Vospitanie. Vospitanie! Teorija i praktika shkol'nyh vospitatel'nyh sistem [Parenting? Parenting. Parenting! Theory and practice of school educational systems]. Moscow : Novaja shkola (rus).
- Kovalchuk, V. A. (2016). Teoretychni ta metodychni osnovy profesijnoid pidghotovky majbutnikh uchyteliv do roboty v umovakh variatyvnosti osvitho-vychovnykh system [Theoretical and methodological foundations of professional training of future teachers to work in the conditions of variability of educational systems]. (Doctoral dissertation). Zhytomyr : Zhytomirskij derzh. un-t im. I. Franka (ukr).
- Kodzhaspirova, G. M. & Kodzhaspirov, A. Ju. (2005). Slovar' po pedagogike [Dictionary of Pedagogy]. Moscow : IKC «Mar T»; Rostov n/D : Izdatel'skij centr «Mar T» (rus).
- Lenev, Ju. A. (2009). Vospitatel'naja sistema vysshogo voennogo uchebnogo zavedenija [Educational system of a higher military educational institution]. Moscow : VU MO RF (rus).
- Luchaninova, O. P. (2017). Vychovna systema vyshhogho tekhnichnogho navchal'nogho zakladu [Educational system of higher technical educational institution]. Kyiv, 2017 (ukr).
- Makarova, O. Ju. (2014). Pedagogicheskaja sistema professional'nogo vospitanija studentov medicinskih vuzov [Pedagogical system of professional education of students of medical universities]. *Doctoral dissertation*. Kazan : FGBOU VPO «Kazanskij nacional'nyj issledovatel'skij tehnologicheskij universitet» (rus).
- Makarova, L. N. & Molokanova, E. A. Kolichestvennyj analiz jeffektivnosti razvitija vospitatel'noj sistemy vuza [Quantitative analysis of the effectiveness of the development of the educational system of the university]. *Vestnik TGU*. 2009, 14, 3, 634–627 (rus).
- Manujlov, Ju. S. (2003). Vospitanie sredoj [Parenting environment]. N. Novgorod : NGPU (rus).

- Nechyporenko, V. V. (2013). Systemnyj rozvytok navchaljno-reabilitacijnogho centru jak vidkrytoji innovacijnoji socialjno-osvitnjoji instytuciji [Systematic development of the training and rehabilitation center as an open innovation social and educational institution]. Zaporizhzhja : Vydavnyctvo Khortycjkogho nacionaljnogho navchaljno-reabilitacijnogho baghatoprofiljnogho centru (ukr).
- Novikova, L. I. (1987). Vospitatel'naja sistema : obshhaja harakteristika [Educational system: general characteristic]. *Vospitatel'naja sistema uchebnogo zavedenija kak obekt pedagogicheskogo upravlenija*. Riga : LGU imeni P. Stuchki, 1, p. 7–11 (rus).
- Novikova, L. I. (2009). Pedagogika vospitanija [Pedagogy of education]. Moscow (rus).
- Paljchevskij, S. S. (2008). Pedagoghika [Pedagogy]. Kyiv : Karavela (ukr).
- Poghorila, I. (2005). Orhanizacijno-pedagoghichni umovy stanovlennja vykhovnykh system suchasnykh ghimnazij [Organizational and pedagogical conditions of formation of educational systems of modern high schools]. Candidate's thesis. Kyiv : In-t probl. vykhovannja APN Ukraine (ukr).
- Ponomarjova, Gh.F. (2014). Vykhovannja majbutnjogho pedagogha: teorija i praktyka [Educating the Future Teacher : Theory and Practice]. Kharkiv : Vyd-vo «Ranok» (ukr).
- Rapacevich, E. S. (2010). Pedagogika. Sovremennaja jenciklopedija [Pedagogy. Modern Encyclopedia]. Minsk : Sovremennaja shkola (rus).
- Sadovs'kij, V. I. (1974). Osnovanie obshhej teorii sistem [The foundation of the general theory of systems]. Moscow : Nauka (rus).
- Semenova, A. V. (2006). Slovyk-dovidnyk z profesijnoji pedagoghiky [Vocabulary guide for professional pedagogy]. Odesa : Paljmira (ukr).
- Soroka Gh. (2002). Suchasni vykhovni systemy ta tekhnologhiji : navch.-metod. posibnyk dlja kerivnykiv shkil, uchyteliv, klasnykh kerivnykiv, vykhovateliv, slukhachiv IPO [Modern educational systems and technologies : teaching method, a guide for school leaders, teachers, class leaders, educators, IPO students]. Kharkiv : Vesta : Vyd-vo «Ranok» (ukr).
- Shynkaruk, V. I. (2002). Filosofs'kij encyklopedychnyj slovyk [Encyclopedic Dictionary of Philosophy]. Kyiv : Arbys (ukr).
- Ficula, M. M. (2010). Pedagoghika vyshhoji shkoly : navchaljnyj posibnyk [Higher Education Pedagogy : A Textbook]. Kyiv : Akademvydav (ukr).
- Shamova, T. I. (2005). Vospitatel'naja sistema shkoly : sushhnost', sodержание, upravlenie [The educational system of the school : essence, content, management]. Moscow : CGL (rus).
- Jaghodnikova, V. V. (2016). Teorija i praktyka formuvannja innovacijnoji sprjamovanosti vykhovnogho procesu zaghaljnoosvitnjoji shkoly [Theory and practice of forming the innovative orientation of the educational process of a comprehensive school]. Vinnytsia : Vinnyc'kij derzh. ped. un-t imeni Mykhajla Kocjubynskogho, Pivdenoukrajinskij nac. ped. un-t im. K. D. Ushynskogho (ukr).

ИНТЕРПРЕТАЦИЯ КОНЦЕПТА «ВОСПИТАТЕЛЬНАЯ СИСТЕМА» В ПЕДАГОГИЧЕСКОЙ НАУКЕ

Елена Позднякова, кандидат педагогических наук, доцент, профессор кафедры специальной педагогики и специальной психологии, первый проректор, коммунальное учреждение высшего образования «Хортицкая национальная учебно-реабилитационная академия» Запорожского областного совета, Запорожье, Украина, e-mail: nmv.hna@gmail.com

В статье раскрыта суть одной из основных понятий педагогической науки – «воспитательная система». Осуществлен анализ различных подходов ученых к определению концепта «воспитательная система». В процессе анализа было установлено, что чаще всего «воспитательная система» трактуется учеными как определенная совокупность взаимосвязанных компонентов; в определениях понятия «воспитательная система» выделяются общие и конкретные свойства воспитательной системы, ее функции: обеспечивает реализацию целей, способствует всестороннему гармоничному развитию личности, создает пространство для самореализации личности и ее жизнедеятельности; в нашем исследовании понятие «воспитательная система» мы будем рассматривать как упорядоченную совокупность компонентов, слаженное функционирование которых обеспечивает развитие и самореализацию всех участников педагогического процесса.

Полученные выводы позволят выявить ключевые методологические моменты проектирования процесса развития воспитательной системы образовательно-реабилитационного учреждения.

Ключевые слова: система, воспитательная система, образовательно-реабилитационное учреждение, воспитанный процесс, образование.

THE INTERPRETATION OF THE EDUCATIONAL SYSTEM CONCEPT IN PEDAGOGICAL SCIENCE

Olena Pozdniakova, Candidate of Pedagogical Sciences, Associate Professor, Professor at the Department of Special Pedagogy and Psychology, First Pro-Rector of the Khortytsia National Educational Rehabilitation Academy, Zaporizhzhia, Ukraine, e-mail: nmv.hna@gmail.com

The article reveals the essence of the educational system, one of the basic concepts of the pedagogical science. For deeper understanding of this phenomenon, scientists' approaches to interpreting the concept of "system" were primarily considered. It was established that the researched concept was identified by scientists as an object, certain unity, dynamic formation consisting of interdependent parts (Andrushchenko V., Ponomaryova H., Kuzmin V.); a set of interacting elements (Shynkaruk V., Bertalanffy L.). Various scientific approaches to the definition of "educational system" concept were analyzed in the article. The analysis revealed the fact that in most cases the "educational system" is treated by scientists as a certain set of interrelated components (Berezyna V., Yermakov I., Kojaspirova H., Kojaspirov A., Karakovsky V., Lenev Y., Luchaninova O., Manuilov Y., Nechiporenko V., Novikova L., Pohorila I., Selivanova N.); the following general and specific characteristics of the educational system and its functions are marked in the definitions of the educational system concept: the system provides the implementation of goals, contributes to the overall harmonious development of the personality, creates space for self-realization and implementation of life goals, etc. (Lenev Y., Rapacevich E., Luchaninova O.); in our study we consider the concept of "educational system" as a structured set of components (purpose, subjects of education, their activity, communication, relations, human potential, material base). Their well-coordinated functioning ensures the development and self-realization for all participants of the pedagogical process. The results of the research will reveal the key methodological aspects related to the process of building the educational system in educational and rehabilitation institutions; educational space creation as an important mechanism for functioning of the educational system in educational and rehabilitation institutions; technologizing of the educational system which implies the compliance with general educational principles; improvements in functioning and management processes of separate system components in educational and rehabilitation institutions.

Keywords: system, educational system, educational and rehabilitation institution, educational process, education.

Стаття надійшла до редакції / Received 29.11.2019.

Прийнята до друку / Accepted 9.12.2019